

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

การเปลี่ยนฉับพลันทางดิจิทัลในปัจจุบันทำให้โครงสร้างสังคมโลกเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วจากการที่เทคโนโลยีเข้ามาทำให้อาชีพบางอาชีพสูญหายไปอย่างฉับพลัน อย่างไรก็ตามหากมีการเรียนรู้แนวทางใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมอย่างชาญฉลาดก็สามารถสร้างโอกาสใหม่ของคนในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ ผลการศึกษาของ Joaquin (2021) พบว่าการเปลี่ยนฉับพลันทางดิจิทัลส่งกำลังก่อให้เกิดความท้าทายต่อทั้งองค์กร ผู้เชี่ยวชาญ และชุมชนการช่วยเหลือสังคมจนถึงขณะนี้กระบวนการส่งเสริมการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลมักถูกบังคับพร้อมเข้าด้วยกันกับการทำงาน อย่างไรก็ตามกระบวนการโดยไม่มีต้นแบบหรือแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน ซึ่งสิ่งนี้จะทำให้เกิดความไม่แน่นอนต่อการทำงาน ทำให้เกิดความไม่รู้ว่าเทคโนโลยีดิจิทัลชนิดใดควรนำมาใช้ ในรูปแบบใด และภายใต้สถานการณ์ใด

ดังนั้นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนในประเทศไทยในอนาคตปัจจัยหนึ่งคือการเรียนรู้และปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก ขีดความสามารถในการรับและปรับใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบทจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ในช่วงเวลาผ่านมามีหลายหน่วยงานด้านการพัฒนาชุมชนและเกิดผลการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกอย่างมากมาย ปัจจัยแห่งความสำเร็จอย่างหนึ่งของงานคือการปรับระบบคิดและการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนแล้วทำให้เกิดความคิดที่จะแก้ไขปัญหาสำคัญของชุมชนด้วยตัวชุมชนเอง ยกตัวอย่างเช่น สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ร่วมมือกับสถาบันอาหาร (สอห.) และสถาบันพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอ (สสท.) จัด “โครงการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ชุมชนสำหรับผู้ประกอบการรุ่นใหม่ (IGNITE PLUS)” เพื่อสนับสนุนผู้ประกอบการ OTOP ในสาขาสิ่งทอและอาหารสร้างและพัฒนานวัตกรรมที่เหมาะสมสำหรับยุค 4.0 ซึ่งผลลัพธ์สามารถสร้างรายได้ให้ผู้ประกอบการเพิ่มขึ้นร้อยละ 10 และสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจไม่น้อยกว่า 50 ล้านบาท โดยกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม มีนโยบายหลักในการเตรียมความพร้อมคนไทยสู่ฐานนวัตกรรมภายใต้โมเดล “ไทยแลนด์ 4.0” มุ่งเน้นการพัฒนาเทคโนโลยีนวัตกรรมอย่างครบวงจร โดยเริ่มจากการพัฒนาความสามารถของบุคลากร (Capacity Building) การพัฒนาฐานความรู้นวัตกรรม (Innovation Knowledge Based) และพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วยหลักการของ BCG (Bio-Circular-Green) Economy Model เพื่อตอบโจทย์การสร้างการแข่งขันให้แก่ผู้ประกอบการ ชุมชน และเครือข่ายในทุกภาคส่วนของประเทศ (<https://thailandinsidenew.com/>) โครงการดังกล่าวตอบรับกับนโยบายและยุทธศาสตร์การ

อุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2563 – 2570 ที่มุ่งเน้นการวิจัยและสร้างนวัตกรรม เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่และลดความเหลื่อมล้ำ ในภาคเอกชนเองก็มีโครงการความร่วมมือกับภาครัฐ เช่น “โครงการส่งเสริมนวัตกรรมช่างชุมชน” ที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างบริษัท ช.การช่าง จำกัด (มหาชน) สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) และสถาบันเซนจ์ฟิวชั่น ภายใต้มูลนิธิบูรณ ชนบทแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นโครงการช่วยสนับสนุนส่งเสริมช่างชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมและครบ วงจร โดยนำเอาต้นแบบสิ่งประดิษฐ์ของช่างชุมชนมาต่อยอด ผ่านการให้คำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ และโอกาสเข้าถึงทรัพยากรในด้านต่าง ๆ ทั้งการออกแบบผลิตภัณฑ์ เทคนิคทางวิศวกรรม การบริหาร จัดการธุรกิจ และการเชื่อมโยงความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ เป็นต้น

นโยบายและยุทธศาสตร์การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2563 – 2570 แพลตฟอร์มที่ 4 การวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่และลดความเหลื่อมล้ำ โปรแกรม ที่ 13 นวัตกรรมสำหรับเศรษฐกิจฐานรากและชุมชนนวัตกรรมการ มีหัวใจสำคัญในการพัฒนาคนคือ การพัฒนาคนให้เป็น “นวัตกร” ที่สามารถสร้างนวัตกรรมยกระดับคุณภาพชีวิตและพัฒนาเมือง ตลอดจนสร้างมูลค่าเพิ่ม ผลผลิตใหม่ หรือเศรษฐกิจสร้างสรรค์ขึ้นมาได้ จากการจัดการทุนทาง วัฒนธรรม ทุนทางสังคม ทุนทางสิ่งแวดล้อม โดยมีแนวคิดให้ชุมชน ชาวบ้านที่ต้องการนวัตกรรมเป็น ผู้สร้างนวัตกรรมเป็นหลัก มีหน่วยงาน ภาคีต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเพิ่มขีด ความสามารถของชุมชนและท้องถิ่นในการบริหารจัดการตนเอง มีความสามารถในการบริหารห่วงโซ่ คุณค่าเพื่อเศรษฐกิจท้องถิ่น ตลอดจนมีการสร้างระบบข้อมูลและแพลตฟอร์มความรู้เพื่อการพัฒนา เศรษฐกิจฐานราก โดยมีเป้าหมายปลายทาง คือ การสร้างโอกาสให้ชาวบ้าน ได้ลุกขึ้นมาแก้ปัญหาของ ชุมชนเอง สร้างความเข้มแข็งเพื่อสร้างรายได้ ลดความเหลื่อมล้ำ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ในระยะยาว สามารถตั้งรับปรับตัวกับกระแสต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วได้ (สำนักงานสภานโยบาย การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2562)

จากสาเหตุดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่ต้องการศึกษาศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนที่มี ความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรม ตลอดจนสภาพปัญหาและความต้องการทางการส่งเสริม ทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของวิสาหกิจชุมชน เพื่อนำไปใช้พัฒนาแนวทางการเตรียมความพร้อม ทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้กับวิสาหกิจชุมชนอื่นๆ โดยมีเป้าเพื่อยกระดับศักยภาพในการ สร้างสรรค์ให้วิสาหกิจชุมชนเหล่านั้นและนำไปสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชนต้นแบบ

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาคุณลักษณะสำคัญของวิสาหกิจชุมชนที่มีศักยภาพในการสร้างสรรค์นวัตกรรม
- 2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการทางการส่งเสริมทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของวิสาหกิจชุมชน
- 3) เพื่อพัฒนาแนวทางการส่งเสริมทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อยกระดับศักยภาพสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชนต้นแบบ

นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

วิสาหกิจชุมชน คือ กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด หรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดนนทบุรี

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนต้นแบบ คือ กระบวนการเพื่อทำให้วิสาหกิจชุมชนได้เรียนรู้ตนเองในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การกำหนดทิศทางของวิสาหกิจชุมชน การวางแผนดำเนินงาน การดำเนินงานด้านการตลาด การวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน การบริหารสมาชิก เป็นต้น

ศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน คือ ความสามารถในการพัฒนาตนเองของวิสาหกิจชุมชนเพื่อความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน มีความคิดริเริ่ม ความสามารถในการบริหาร มีความมั่นคงและฐานะทางเศรษฐกิจ มีการทำกิจกรรมด้านสวัสดิการชุมชน สาธารณประโยชน์ ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

วิสาหกิจชุมชนที่มีศักยภาพในการสร้างสรรค์นวัตกรรม คือ วิสาหกิจชุมชนที่มีความสามารถในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนเองให้ประสบผลสำเร็จเป็นที่ยอมรับสู่ผู้คนภายนอกโดยมีผลเชิงประจักษ์ เช่น การได้รับรางวัลจากหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง ได้รับเลือกให้เป็นตัวอย่างสำหรับการศึกษาแก่วิสาหกิจชุมชนอื่น หรือการได้ออกร้านในงานสำคัญของทางราชการ เป็นต้น

ทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล คือ ความสามารถในการนำเครื่องมือ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ แท็บเล็ต โปรแกรมคอมพิวเตอร์ และสื่อออนไลน์ มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในการสื่อสาร การปฏิบัติงาน และการทำงานร่วมกัน หรือใช้เพื่อพัฒนากระบวนการทำงาน หรือระบบงานในองค์กรให้มีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพ

คุณลักษณะสำคัญของวิสาหกิจชุมชนที่มีศักยภาพในการสร้างสรรค์นวัตกรรม ประกอบด้วย คุณลักษณะสำคัญของวิสาหกิจชุมชนที่มีต่อการยอมรับนวัตกรรม การใช้งานนวัตกรรม ตลอดจนกระบวนการสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนของตนเองให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สภาพปัญหาและความต้องการทางการส่งเสริมทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของวิสาหกิจชุมชน คือ สภาพการดำเนินงานปัจจุบันของวิสาหกิจชุมชนที่มีความจำเป็นต้องพัฒนาหรือส่งเสริมทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อให้วิสาหกิจชุมชนสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ขอบเขตการวิจัย

1. พื้นที่การวิจัย คือ จังหวัดนนทบุรี
2. ประชากรที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ คือ วิสาหกิจชุมชนจังหวัดนนทบุรี ครอบคลุมพื้นที่ 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองนนทบุรี อำเภอบางกรวย อำเภอบางใหญ่ อำเภอบางบัวทอง อำเภอไทรน้อย และอำเภopakเกร็ด จำนวน 307 แห่ง (ข้อมูลจากระบบสารสนเทศวิสาหกิจชุมชน กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร ปี 2564)
3. ตัวอย่างการวิจัยประกอบด้วย 2 กลุ่ม ได้แก่
 - 3.1 ตัวอย่างการวิจัยเพื่อศึกษาคุณลักษณะของวิสาหกิจชุมชนที่มีศักยภาพในการสร้างสรรค์นวัตกรรม คือ ตัวแทนสมาชิกผู้ให้ข้อมูลของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดนนทบุรีที่มีประวัติการได้รับรางวัลหรือได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือวิสาหกิจชุมชนที่มีผลิตภัณฑ์ที่ได้รับรองจากมาตรฐานต่าง ๆ เช่น 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ มาตรฐานอุตสาหกรรม เป็นต้น โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจากคำแนะนำของกองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร จำนวน 10 กลุ่ม กลุ่มละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 10 คน
 - 3.2 ตัวอย่างการวิจัยเพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของวิสาหกิจชุมชน ตัวแทนสมาชิกผู้ให้ข้อมูลของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนนทบุรี โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยการสุ่มเลือกจากรายชื่อวิสาหกิจชุมชนในระบบสารสนเทศวิสาหกิจชุมชนของกองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร ให้มีความหลากหลายของกลุ่มอาชีพและให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์ จำนวน 10 กลุ่ม กลุ่มละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 10 คน

กรอบแนวคิดการวิจัย

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ผลการวิจัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้สนับสนุนและแก้ปัญหาวิสาหกิจชุมชนอื่นที่มีความคล้ายคลึงกัน รวมทั้งสามารถช่วยยกระดับศักยภาพวิสาหกิจชุมชน
2. แนวทางการส่งเสริมทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสำหรับวิสาหกิจชุมชนสามารถนำไปช่วยพัฒนาและออกแบบโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนหรือการพัฒนานวัตกรรมเพื่อนำไปสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชนต้นแบบได้

